

ПОЧАТКОВА ОСВІТА

УДК 37.036

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14996140>

Педагогічні умови формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії

Султанова Наталя Вікторівна

Доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, 54000, м. Миколаїв, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-1201-3215>

Яневський Вячеслав Олександрович

Аспірант 3 року навчання, кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, 54000, м. Миколаїв, Україна, <https://orcid.org/0009-0006-1522-6338>

Прийнято: 04.02.2025 | Опубліковано: 20.02.2025

Анотація. Формування естетичної культури молодших школярів є важливим аспектом сучасної освіти, оскільки впливає на їхній світогляд, художньо-естетичний розвиток та особистісне становлення. Хореографія як вид мистецтва сприяє гармонійному розвитку дітей, формуванню їхнього емоційного інтелекту, творчого потенціалу та навичок самовираження. В умовах модернізації освітнього процесу виникає необхідність пошуку ефективних педагогічних умов, що забезпечать повноцінне естетичне виховання засобами хореографії.

Метою статті є теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії.

Методи: аналіз наукової літератури, узагальнення, систематизація.

Результати: окреслено основні методи та засоби, що сприяють ефективному естетичному вихованню у початковій школі, зокрема інтеграцію мистецьких дисциплін, використання інноваційних педагогічних технологій та створення емоційно комфортного освітнього середовища. Визначено ключові чинники, які впливають на результативність хореографічної підготовки молодших школярів, а також роль учителя в організації навчального процесу.

Висновки. Актуальність дослідження зумовлена потребою у розробці системного підходу до формування естетичної культури молодших школярів та підвищення ролі мистецької освіти у вихованні підростаючого покоління. Важливим є застосування інноваційних методів навчання, створення емоційно комфортного середовища та інтеграція хореографічного мистецтва в загальноосвітній простір. Упровадження в освітній процес визначених педагогічних умов має забезпечити набуття відповідних компетентностей та сформувати високий рівень естетичної культури молодших школярів.

Ключові слова: естетична культура, молодші школярі, хореографія, педагогічні умови, мистецьке виховання

Pedagogical Conditions for the Formation of Aesthetic Culture of Junior Schoolchildren in the Process of Choreography Classes

Sultanova Nataliia

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Pedagogy and Educational Management, Admiral Makarov National University of Shipbuilding, 54000, Mykolaiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-1201-3215>

Yanevskiy Viacheslav

3rd Year postgraduate student, Department of Pedagogy and Educational Management, Admiral Makarov National University of Shipbuilding, 54000 Mykolaiv, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0006-1522-6338>

Abstract. *The formation of aesthetic culture of primary schoolchildren is an important aspect of modern education, as it affects their worldview, artistic and aesthetic development and personal formation. Choreography as an art form contributes to the harmonious development of children, the formation of their emotional intelligence, creative potential and self-expression skills. In the context of the modernisation of the educational process, there is a need to find effective pedagogical conditions that will ensure full aesthetic education through choreography.*

The purpose of the article is to theoretically substantiate the pedagogical conditions for the formation of aesthetic culture of junior schoolchildren in the process of choreography classes.

Methods: *analysis of scientific literature, generalisation, systematisation.*

Results: *The main methods and means that contribute to effective aesthetic education in primary school, including the integration of artistic disciplines, the use of innovative pedagogical technologies and the creation of an emotionally comfortable educational environment, are outlined. The key factors that influence the effectiveness of primary schoolchildren's choreographic training, as well as the role of the teacher in the organisation of the educational process, are identified.*

Conclusions. *The relevance of the study is due to the need to develop a systematic approach to the formation of aesthetic culture of primary schoolchildren and to increase the role of art education in the education of the younger generation. It is important to apply innovative teaching methods, create an emotionally comfortable environment and integrate choreographic art into the general education space. The introduction of certain pedagogical conditions into the educational process should*

ensure the acquisition of relevant competencies and form a high level of aesthetic culture of junior schoolchildren.

Keywords: *aesthetic culture, primary school students, choreography, pedagogical conditions, art education*

Постановка проблеми. Формування естетичної культури молодших школярів є актуальною проблемою сучасної освіти, оскільки сприяє гармонійному розвитку особистості, вихованню художнього смаку, творчого мислення та здатності до емоційно-ціннісного сприйняття навколишнього світу. У період молодшого шкільного віку відбувається активне становлення естетичних орієнтацій дитини, що робить надзвичайно важливим створення відповідних педагогічних умов для ефективного засвоєння естетичних цінностей.

Сучасне суспільство висуває високі вимоги до рівня культурної свідомості підростаючого покоління, однак у навчальному процесі нерідко спостерігається недостатня увага до мистецького виховання. Використання хореографії як засобу формування естетичної культури має значний потенціал, адже поєднує музику, рух і виразність, сприяючи розвитку емоційної чутливості, пластичності та художньої уяви дитини.

Актуальність проблеми також зумовлена необхідністю удосконалення методичних підходів до естетичного виховання, впровадження інноваційних технологій та інтеграції мистецьких дисциплін у навчальний процес. Важливим залишається питання професійної підготовки педагогів, здатних ефективно реалізовувати завдання естетичного виховання засобами хореографії. Вивчення та впровадження педагогічних умов, що сприятимуть формуванню естетичної культури молодших школярів, є необхідним кроком для розвитку особистості дитини в умовах сучасної освітньої парадигми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування естетичної культури молодших школярів є важливим аспектом освітнього процесу, що

привертає увагу вчених у галузі педагогіки, психології та мистецтвознавства. У дослідженнях висвітлюється значення естетичного виховання, зокрема через хореографічну діяльність, як засобу гармонійного розвитку особистості дитини.

Теоретичні основи естетичного виховання закладені у працях класиків педагогіки та філософії (К. Ушинський, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинський), які підкреслювали роль мистецтва у формуванні світогляду дитини. Сучасні дослідники, такі як О. Комаровська [4], Н. Миропольська [6], Г. Шевченко [18], наголошують на необхідності інтеграції мистецьких дисциплін у навчальний процес, зокрема хореографії як ефективного засобу розвитку естетичного сприйняття.

Значну увагу впливу мистецтва, зокрема хореографії, на формування естетичної культури приділяють Л. Масол [5], О. Рудницька [13], І. Ткаченко [17], які розглядають мистецтво як засіб емоційного, естетичного та творчого розвитку особистості. Вони підкреслюють, що мистецтво сприяє формуванню художнього смаку, пластичності рухів, ритмічного відчуття та емоційної виразності дітей.

Наукові праці В. Бутенко [1], Ю. Гончаренко [3], Н. Терешенко [16], зосереджені на визначенні педагогічних умов, що сприяють ефективному естетичному вихованню особистості. Дослідники наголошують на важливості здійснення естетичного виховання на гуманістичних засадах, стимулювання художньо-творчої діяльності учнів, а також ролі особистості педагога у формуванні художньо-естетичних компетентностей дитини.

Проте, незважаючи на значну кількість наукових публікацій, питання особливостей формування естетичної культури у молодшому шкільному віці потребує подальшого дослідження, зокрема щодо визначення та обґрунтування педагогічних умов формування естетичної культури учнів початкових класів у процесі навчальних занять з хореографії.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема формування естетичної культури молодших школярів засобами хореографії

залишається недостатньо дослідженою, зокрема потребують подальшого вивчення інноваційні методики навчання хореографії, що поєднують традиційні й сучасні цифрові технології для підвищення мотивації та зацікавленості дітей. Важливим аспектом залишається вивчення впливу індивідуальних особливостей учнів, таких як рівень фізичної підготовки, темперамент та творчі здібності, на процес формування їхньої естетичної культури. Недостатньо дослідженою є роль сім'ї та позашкільного середовища у підтримці та розвитку естетичних цінностей, здобутих у процесі навчання хореографії, а також шляхи ефективної взаємодії педагогів із батьками. Особливої уваги потребує питання професійної підготовки педагогів-хореографів, їхньої методичної компетентності та вдосконалення педагогічної майстерності у сфері естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку. Тому вважаємо, що для формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять з хореографії необхідно визначити та обґрунтувати педагогічні умови, які сприяють ефективному розвитку естетичних компетентностей учнів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення та теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять з хореографії. **Завдання статті:** здійснити аналіз дефініції «педагогічні умови» як міждисциплінарного поняття, визначити педагогічні умови формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять з хореографії, розкрити етапи реалізації кожної з умов у цілісному освітньому процесі сучасного освітнього закладу середньої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «умови» має міждисциплінарний характер. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови воно трактується як «необхідна обставина, що забезпечує можливість здійснення, створення або утворення чого-небудь», а також як «обставини та особливості реальної дійсності, за яких відбувається певний процес» [2, с.1506].

У психології поняття «умова» визначається як те, «від чого залежить інше явище, що робить можливим існування речі, стану чи процесу, на відміну від причини, яка є логічною умовою наслідку дії» [11, с. 207]. Також воно трактується як «суттєвий компонент комплексу об'єктів, наявність якого необхідна для існування певного явища» [там же].

Аналізуючи педагогічні умови формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять з хореографії, слід зазначити, що сучасна дидактика розглядає умови як сукупність чинників і компонентів навчального процесу, що забезпечують його ефективність. Поняття «педагогічні умови» визначається як сукупність об'єктивних можливостей, пов'язаних із змістом навчання, методами, організаційними формами та матеріальними ресурсами, що сприяють досягненню поставленої мети [9].

Н. Ничкало розглядає педагогічні умови як обставини, від яких залежить і в межах яких здійснюється ефективний навчально-виховний процес, що опосередковується активністю особистості [10].

А. Семенова визначає їх як сукупність змінних природних, соціальних, зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на фізичний, психічний, моральний розвиток людини, її поведінку, навчання та виховання [14].

Н. Тверезовська та Л. Філіппова пропонують педагогічні умови розподіляти на певні рівні: 1 – особистісні характеристики учасників освітнього процесу, які визначають його успішність; 2 – безпосередні обставини реалізації цього процесу [15].

Таким чином, педагогічні умови – це сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, що забезпечують ефективність освітнього процесу, створюючи сприятливе середовище для розвитку, навчання та виховання особистості. Умови розглядаються як середовище, в якому відбуваються педагогічні процеси. У нашому дослідженні ми трактуємо їх як структуроване поєднання освітніх, психологічних та організаційних чинників, що сприяють формування естетичної культури молодших школярів.

Зупинимось на уточненні поняття «естетична культура молодшого школяра». Л. Оршанський, здійснивши ґрунтовний аналіз наукової літератури, прийшов до висновку, що естетична культура – це складова загальної культури, що відображає духовні цінності, рівень естетичного сприйняття світу та ставлення до нього. Вона характеризує здатність особистості сприймати, відчувати, оцінювати й перетворювати навколишній світ і саму себе відповідно до принципів краси [8].

У шкільному віці естетична культура виступає як сукупність знань, умінь, навичок і ціннісних орієнтацій, що формують у дитини здатність сприймати, розуміти та створювати прекрасне в навколишньому світі, мистецтві та власній діяльності. Вона охоплює розвиток естетичного смаку, чутливості до краси, уміння висловлювати емоції та враження від творів мистецтва, природи та людських вчинків [17]. Естетична культура допомагає учням розвивати творчу уяву, формувати гармонійне ставлення до світу, сприяє моральному та духовному розвитку.

Естетична культура молодших школярів має специфічні риси, обумовлені віковими особливостями, емоційною чутливістю та здатністю сприймати красу. У цьому віці діти активно й емоційно реагують на мистецтво та навколишній світ, що стає основою для формування їхньої естетичної свідомості. Почуття новизни та інтересу відіграють важливу роль у пізнанні краси природи, художніх творів і людських стосунків.

Естетична культура молодшого школяра відображає його індивідуальні та вибіркові взаємозв'язки з естетичними цінностями об'єктів і явищ навколишнього світу. Вона виражається через емоційну чутливість до краси, позитивні переживання, творчу діяльність і прагнення покращувати навколишнє середовище, керуючись принципами гармонії та естетики [3].

Сприйняття краси у молодшому шкільному віці тісно пов'язане з емоціями та залежить від яскравості й образності об'єктів. Діти легко захоплюються естетичними явищами, які вирізняються виразністю, гармонією чи

оригінальністю. Важливим завданням навчання є розвиток уяви, творчих здібностей та уміння оцінювати естетичні явища, що допомагає дітям краще розуміти цінність мистецтва та культури.

Формування естетичної культури значною мірою залежить від виховання та взаємодії з однолітками, вчителями й батьками. Завдяки цим контактам діти вчаться помічати й цінувати естетичні аспекти у повсякденному житті та виражати свої переживання через творчі заняття – малювання, музику, танець тощо. У цей період закладається естетичний смак, який стає основою для подальшого розвитку естетичних цінностей та інтересів.

Науковці, що займаються дослідженням проблеми формування естетичної культури молодших школярів, визначають такі її особливості [7]:

1. Емоційна чутливість до краси.

Діти молодшого шкільного віку вирізняються високою емоційною вразливістю та здатністю гостро реагувати на естетичні стимули. Вони яскраво переживають свої враження від краси природи, мистецтва чи людських взаємин, що формує основу для розвитку естетичної свідомості.

2. Образність і наочність сприйняття.

Сприйняття естетичних явищ у цьому віці тісно пов'язане з яскравими, емоційно насиченими образами. Діти легше розуміють і цінують красу, якщо вона виражена в доступній, наочній та захопливій формі.

3. Почуття новизни та інтересу.

Молодші школярі відкриті до всього нового, тому відчуття цікавості є важливим чинником у формуванні естетичної культури. Вони з ентузіазмом досліджують нові явища, художні твори та природу, що сприяє розвитку естетичного смаку.

4. Творча активність і самовираженн

Діти цього віку мають природну потребу у творчості та самовираженні. Вони із задоволенням беруть участь у художній діяльності – малюванні,

ліпленні, музиці, танцях, які допомагають їм розвивати естетичне бачення та творчі здібності.

5. Формування естетичного смаку.

У молодшому шкільному віці закладаються основи естетичного смаку – здатність розрізняти красиве й негарне, оцінювати гармонію та виразність об'єктів. Цей процес відбувається під впливом навчання, спостережень і культурного середовища.

6. Залежність від соціального оточення.

Важливу роль у розвитку естетичної культури відіграють взаємини з однолітками, вчителями та батьками. Через спілкування й спільну діяльність діти вчаться розпізнавати та цінувати естетичні елементи у повсякденному житті.

7. Розвиток уяви та фантазії.

Естетична культура молодших школярів тісно пов'язана з уявою, яка дозволяє їм створювати нові образи, переосмислювати реальність і виражати своє бачення краси. Навчальний процес сприяє розвитку цих здібностей через різноманітні творчі завдання.

8. Вплив морально-естетичних ідеалів.

У цьому віці естетичне сприйняття тісно пов'язане з моральними цінностями. Діти поступово засвоюють уявлення про красу як відображення добра, гармонії та справедливості, що формує їхнє етичне ставлення до світу.

Таким чином, естетична культура молодших школярів є багатограним явищем, що охоплює емоційне сприйняття, творчу активність, соціальну взаємодію та формування естетичних і моральних цінностей.

Формування естетичної культури в молодшому шкільному віці має важливе значення, оскільки саме в цей період закладаються основи гармонійної, морально й духовно розвиненої особистості. Одним із ключових засобів розвитку естетичної культури є правильно організований навчально-виховний процес, що враховує інтереси та потреби дітей. Використовуючи мистецькі методики, інтерактивні заняття та творчі завдання, вчителі сприяють розвитку

уяви, фантазії та емоційної чутливості. Важливу роль відіграють уроки музики, малювання, літератури й хореографічної діяльності, які не лише розвивають творчі здібності, а й формують естетичний смак учнів [12].

Хореографічні заняття відіграють важливу роль у формуванні естетичної культури молодших школярів, оскільки розширюють їхній культурний кругозір і допомагають пізнавати багатство світової спадщини. Хореографічні заняття також розвивають навички колективної взаємодії, вчать дітей співпрацювати, цінувати зусилля інших і знаходити естетичне задоволення в спільних виступах [3].

Емоційна насиченість і творча природа хореографії сприяють розвитку уяви, формуванню художнього смаку та здатності до естетичного оцінювання. Вчитель, як наставник і приклад для наслідування, відіграє вирішальну роль у створенні атмосфери натхнення, що заохочує дітей до самовираження та відкриття краси у мистецтві танцю.

Формування естетичної культури молодших школярів у процесі навчальних занять із хореографії є важливим аспектом їхнього загального розвитку та виховання. Хореографія, як синтетичний вид мистецтва, сприяє розвитку емоційної сфери, творчого мислення та художньо-естетичного сприйняття дійсності [16]. На нашу думку, для забезпечення ефективності процесу формування естетичної культури в молодшому шкільному віці засобами хореографії необхідно враховувати низку педагогічних умов:

- актуалізація емоційно-естетичного потенціалу мистецтва руху в освітньому процесі;
- стимулювання творчої активності та формування навичок самовираження учнів;
- формування професійної компетентності вчителя-хореографа.

Перша з окреслених умов пов'язана з таким тезисом, що для ефективного формування естетичної культури важливо створити емоційно насичене навчальне середовище, яке стимулює естетичне сприйняття та переживання. Це

середовище має бути наповнене елементами краси: естетично оформлене приміщення, відповідний музичний супровід і тематичні матеріали, що надихають дітей. Особливу увагу слід приділити формуванню естетичного ставлення до власного тіла та рухів. Через хореографію учні вчаться сприймати та поважати своє тіло як інструмент самовираження, а також усвідомлювати красу і гармонію рухів.

В контексті нашого дослідження це реалізується шляхом використання різноманітних хореографічних композицій, що відображають красу руху, музичної гармонії та емоційної виразності. В освітньому процесі застосовуються інтерактивні методи навчання:

- включення в програму занять хореографічних постановок, які передають емоційний зміст і викликають естетичні переживання;
- проведення естетичних бесід та обговорень після виконання танців для осмислення учнями емоційного та художнього змісту;
- використання аудіо- та відеоматеріалів, що демонструють кращі зразки хореографічного мистецтва, які формують у дітей емоційне сприйняття краси руху.

Друга педагогічна умова – стимулювання творчої активності та формування навичок самовираження учнів – пов'язана з тим, що важливим аспектом формування естетичної культури є розвиток творчих здібностей і самовираження через рух. Для цього вчитель організовує діяльність, яка сприяє активній участі дітей у створенні та виконанні хореографічних композицій:

- впровадження творчих завдань, де учні мають можливість самостійно придумувати танцювальні елементи та імпровізувати;
- організація конкурсів, фестивалів та показових виступів, які стимулюють ініціативність і розкриття індивідуального стилю учнів;
- використання групових та індивідуальних завдань для розвитку здатності до самовираження та вільної інтерпретації рухів відповідно до власного емоційного стану.

Заняття з хореографії мають бути побудовані з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей, забезпечуючи баланс між навчальними завданнями та емоційним задоволенням від участі в танцювальній діяльності. Це дозволяє створити умови для всебічного розвитку дитини, формування її естетичних смаків, художніх ідеалів та прагнення до творчості.

Важливу роль відіграє особистість педагога-хореографа. Його професіоналізм, емоційна чуттєвість, культурний рівень і здатність бути естетичним зразком для учнів значно впливають на їхнє ставлення до занять і формування естетичних цінностей. Педагог має демонструвати приклад гармонійного поєднання технічної майстерності та емоційної виразності, що є основою естетичного виховання.

Формування професійної компетентності вчителя-хореографа передбачає постійне вдосконалення його знань, методичних підходів та педагогічної майстерності:

- участь педагога у фахових тренінгах, майстер-класах і семінарах для підвищення кваліфікації в галузі хореографічного мистецтва та педагогіки;
- розробка та впровадження авторських методик, які враховують вікові особливості дітей та індивідуальні підходи у навчанні хореографії;
- застосування рефлексивних методів аналізу власної педагогічної діяльності з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу.

Таким чином, реалізація цих педагогічних умов у навчальному процесі забезпечує комплексний підхід до формування естетичної культури молодших школярів засобами хореографії, сприяючи їхньому емоційному розвитку, творчій активності та особистісному самовираженню.

Висновки. Отже, формування естетичної культури молодших школярів є важливим завданням, яке передбачає розвиток здатності сприймати, розуміти та оцінювати красу в природі, мистецтві та людських стосунках. У молодшому шкільному віці діти відзначаються підвищеною емоційною чутливістю та відкритістю до естетичних вражень, що створює сприятливі умови для засвоєння

естетичних цінностей. Значну роль у цьому процесі відіграє хореографія, оскільки вона забезпечує умови для гармонійного розвитку, формуючи відчуття краси, ритму та гармонії. Реалізація визначених педагогічних умов у процесі навчальних занять з хореографії має забезпечити формування у молодших школярів високого рівня естетичної культури.

Список використаних джерел

1. Бутенко В. Г. Вплив естетичного фактору на формування духовних цінностей особистості. *Гуманітарна освіта. Сер.: Психологія і педагогіка*. Гуманіт. ін-т Київ. ун-ту ім. Бориса Грінченка. Київ, 2000. Вип. 1. С. 113–124.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ, «Перун», 2009. 1736 с.
3. Гончаренко Ю. В. Формування естетичного ставлення молодших школярів до хореографічної діяльності. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2023. № 2. С. 42-45
4. Комаровська О.А., Просіна О.В. Мистецька освіта: вектори реформування. *Вісник НАПН України*. 2020. 2 (1). С. 1-6.
5. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика : монографія. Київ : Промінь, 2006. 432 с.
6. Миропольська Н. Є. Естетико-виховні технології: теоретичні передумови дослідження. *Мистецтво та освіта*. 2015. № 3. С. 2-7.
7. Московчук Л. Естетичне виховання молодших школярів як чинник формування духовності особистості. *Педагогічна освіта : теорія і практика*. 2018. Вип. 25 (2). С. 185-190.
8. Оршанський Л. В. Естетична культура майбутніх фахівців у галузі дизайну: сутність та структура. *Молодь і ринок*. 2019 № 7 (174). С. 23–28.
9. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій / [Пехота О. М., Будак В. Д., Старева А. М. та ін.]; за ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. К.: А.С.К., 2003. 240 с

10. Професійна освіта: словник: навч. посіб. уклад. С. Гончаренко, та. ін; за ред. Н. Ничкало. К.: Вища шк., 2000. 380 с.
11. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. К.: Вища школа, 1982. 215с.
12. Рацул А. Естетичне виховання учнів : теоретичний аспект. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи* : наук. зб. ; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2009. Вип. 29. С. 206-212.
13. Рудницька О. П. Мистецтво у контексті розвитку духовної культури особистості. *Художня освіта і проблеми виховання*. К.: ІЗМН, 1997 с. С. 3-9.
14. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А.В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 220 с.
15. Тверезовська Н., Філіппова Л. Сутність та зміст поняття «педагогічні умови». *Нова педагогічна думка*. 2009. № 3. С. 90–92.
16. Терешенко Н. В. Формування естетичної культури учасників колективу бального танцю. *Художні практики та мистецька освіта у 238 кроскультурному просторі сучасності: матеріали IV Всеукраїнської науковопрактичної конференції*. Полтава, 2017. С.148-150.
17. Ткаченко І., Шуо Л. Музично-естетична культура школярів: теоретичні аспекти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. № 2 (126). С. 41-48.
18. Шевченко Г. П. Проблеми духовності людини ХХІ століття . *Духовність особистості : методологія, теорія і практика* : зб. наук. пр. ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Луганськ, 2012. Вип. 5. С. 241-250.